

Merske tehnike vesoljske geodezije

- "Space Geodesy techniques", "die Geodätischen Raumverfahren", so danes osnova za vzpostavitev nebesnih in terestričnih referenčnih sestavov:
- VLBI: International VLBI Service (IVS),
- SLR/LLR: International Laser Ranging Service (ILRS),
- GNSS: International GNSS Service (IGS),
- DORIS: International DORIS Service (IDS), v pripravi

Vse omenjene službe skrbijo za koordinacijo in konsistenco rezultatov meritev. Vsi rezultati so na razpolago službi IERS.

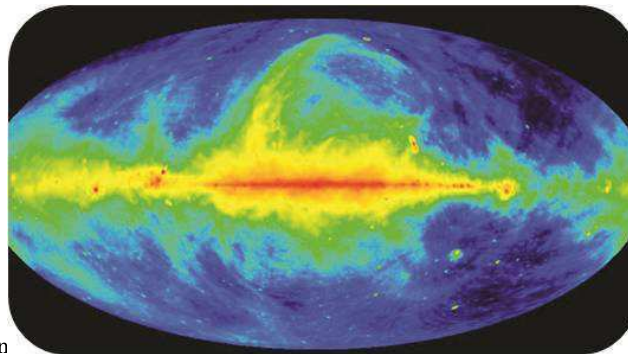
VLBI

- VLBI - **Very Long Baseline Interferometry** - Interferometrija na dolgih bazah.
- VLBI sodi med tehnike t.i. **radio astronomije**.
  - Del astronomije o proučevanju oddaljenih objektov v vesolju na osnovi radio valov, ki ji ti objekti oddajajo.
  - Radio valovi prodirajo skozi plin in prah v vesolju, kot tudi skozi atmosfero z zelo majhno distorzijo.
  - Omogočena pridobitev veliko jasnejših slik, kot je to mogoče z optičnimi teleskopi, saj so motnje v atmosferi zelo majhne v območju radijskih valovnih dolžin.
  - Radio teleskopi so danes najbolj razširjeni instrumenti za opazovanje vseh tipov objektov v vesolju.

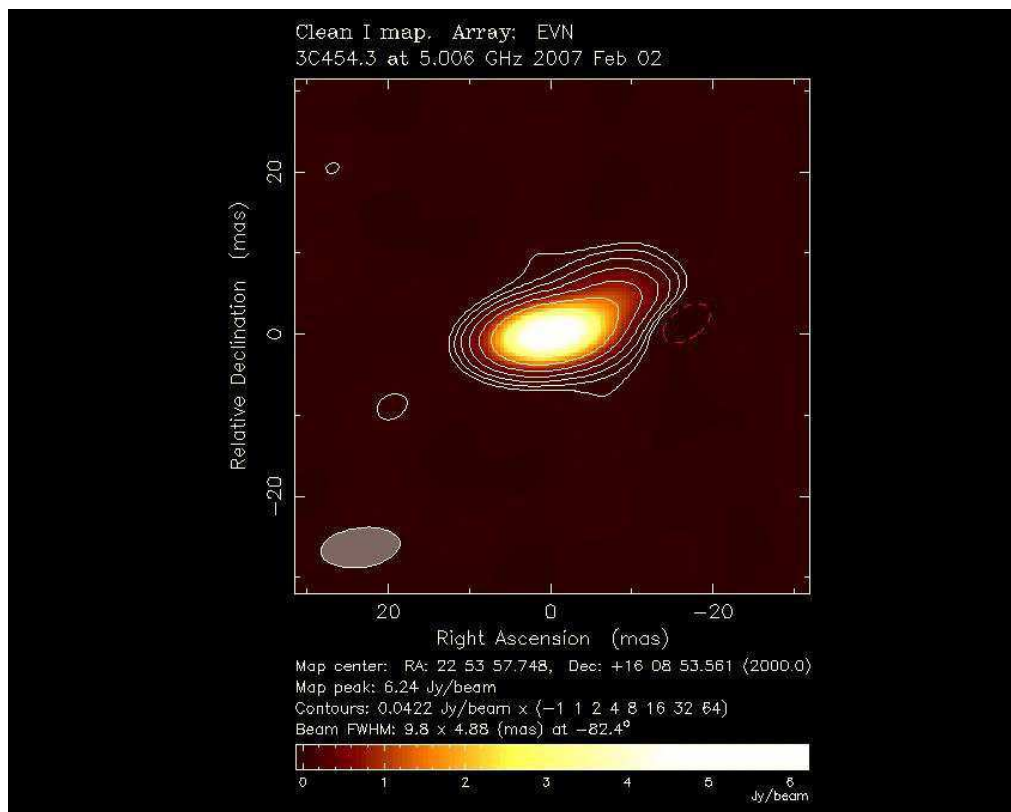
VLBI in kvazarji

- Izvengalaktični izvori radijskega valovanja (kvazarji "kvazi-zvezdni") oddajajo valove v cm oz. dm območju, katere zabeležijo velike antene radijskih teleskopov (radio astronomija).
- Beseda **kvazar** izhaja iz angleške besede quasar in pomeni: **quasi-stellar radio source**.
- So najbolj oddaljeni objekti v znanem vesolju, ki sevajo mnogo več energije kot običajne galaksije.
- So astronomski objekti, ki navidezno izgledajo kot navadne zvezde z zelo izrazitim premikom proti rdečemu delu spektra - rdeči premik.

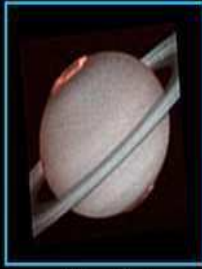

radijska slika Rimske ceste

"Slika" kvazarja

Radijske "slike" znanih neb. teles

Ultraviolet
J. Trauger JPL/NASA

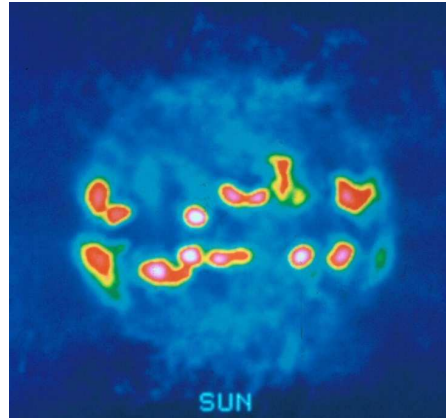
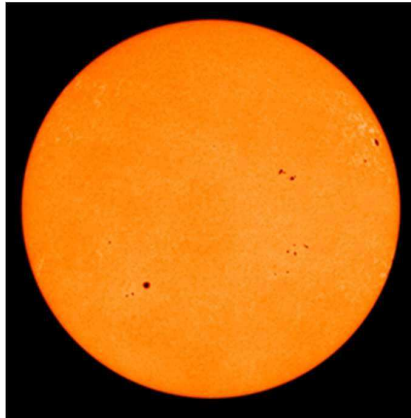
Visible
NASA/JPL/Voyager

Infrared
E. Karkoschka UA/HST/NASA

Radio
NRAO

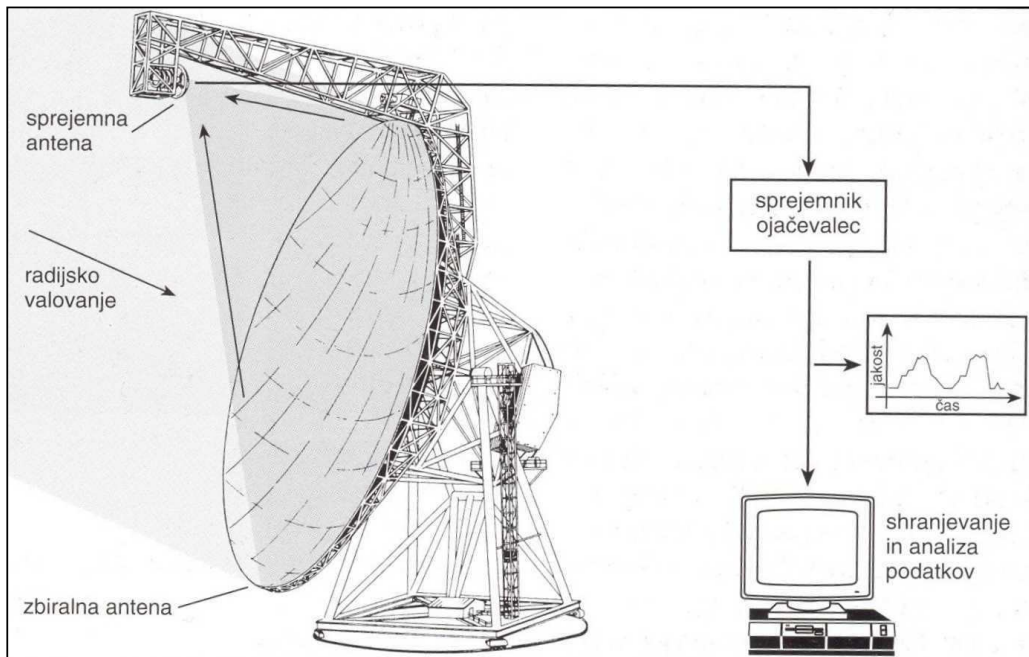
VLBI

- Izvengalaktični izvori radijskega valovanja (kvazarji "kvazi-zvezdni") oddajajo valove v cm oz. dm območju, katere zabeležijo velike antene radijskih teleskopov (radio astronomija).

VLBI teleskop

- Uporabni radio teleskopi morajo imeti velik premer, ker je intenziteta radijskih valov, v primerjavi z radiacijo v vidnem spektru majhna.

M. Kuhar - Referenčni sistemi v geodeziji

7

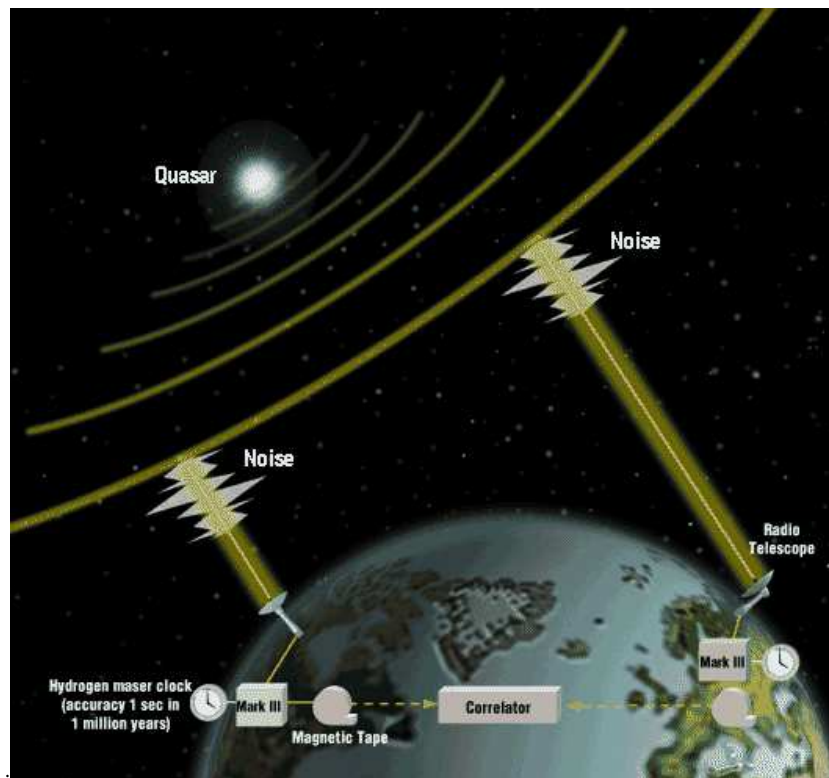
Delovanje radio teleskopa

- Kako delujejo radio teleskopi?
  - Sprejemajo naravno sevanje radijskega valovanja astronomskih objektov v območju valov od okoli 10m (30MHz) do 1mm (300GHz).
  - Efektivno uporabni so valovi dolžin od 1 do 20cm.
  - Radio teleskopi zelo različnih oblik vendar v osnovi vsi vsebujejo 2 osnovni komponenti: veliko radijsko anteno ter občutljiv radiometer oz. radio sprejemnik.
  - Kvaliteta odvisna od velikosti in učinkovitosti antene in občutljivosti radio sprejemnika.
  - Problemi:
    - Motenje šibkih signalov z umetno ustvarjenimi valovi na Zemlji.
    - Sledenje objektov na nebu.
    - Tehnološko zahtevna izgradnja anten.
    - Zelo draga in zato težko dostopna oprema.

M. Kuhar - Referenčni sistemi v geodeziji

8

VLBI princip merjenja

M. Kuhar - Referenčni sistemi v geodeziji

9

VLBI princip merjenja

- ❑ Princip meritev:
- ❑ V 24-urni opazovalni seriji 2-6 anten opazuje isti radijski izvor. Časovni trenutki opazovanj se beležijo na magnetni trak, vsaka točka opremljena z atomskimi urami (potrebna stabilnost frekvence reda velikosti 10^{-14} ali bolje.)
- ❑ Opazovanja z večih anten se analizirajo v korelatorju z metodo interference, kjer se določa časovna in fazna zakasnitev prispelega valovanja v posamezni anteni.
- ❑ Iz meritev je možno določiti bazni vektor med opazovališči.
- ❑ Natančnost določitve koordinat nekaj mm oz. 1mm/leto. Natančnost določitve Zemljine rotacije $10\mu\text{s}$ oz. 0,2 mas za gibanje Zemljinih polov.

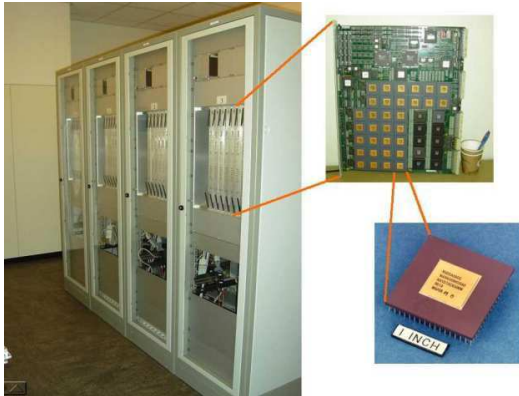
M. Kuhar - Referenčni sistemi v geodeziji

10

VLBI - obdelava meritev

- Korelator – sistem tisoč procesorjev zmožnih paralelne obdelave 16 milijard operacij v sekundi.

korelator

magnetni trakovi z opazovanji

SLR in LLR

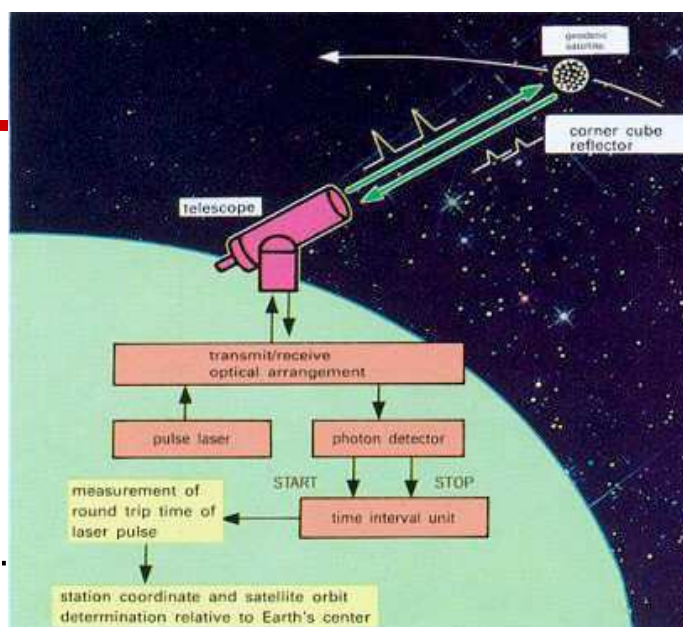
- SLR - Satellite Laser Ranging in LLR - Lunar Laser Ranging.
- Laserji v observatorijih oddajajo kratke impulze, ki se odbijajo od reflektorjev na satelitu oz. na Luni.

SLR

Uporaba:

- Določitev težišča Zemlje (najbolj natančna metoda).
- Z merjenjem geocentričnih položajev satelitov omogoča zaznavanje majhnih sprememb v gravitacijskem polju Zemlje
- Spremembe nivoja morja.
- Spremembe volumna ledu na polih.
- Premike zemeljskih mas.
- Vplive sončne energije in letnih časov na Zemeljsko atmosfero.
- Kalibracija radarskih altimetrov.
- Zagotavljanje podatkov za GPS, PRARE in DORIS.
- Potrditev splošne teorije relativnosti.

SLR

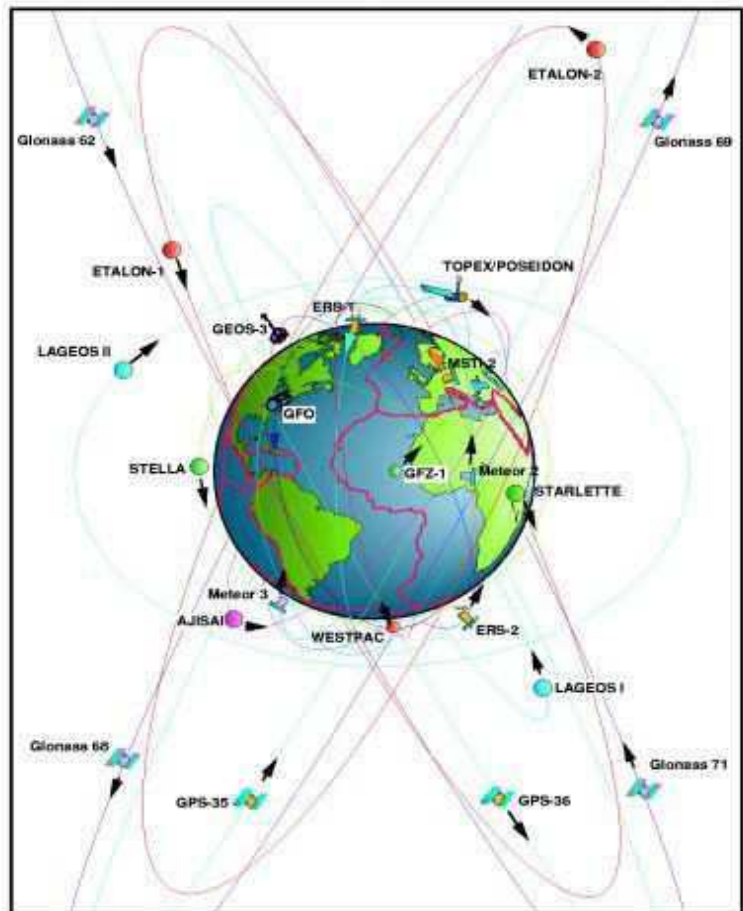
- 43 SLR postaj v 30 državah, od tega je 33 postaj postavila NASA.
- Več kot 40 satelitov je možno zasledovati.
- Natančnost meritev $\sim 1\text{cm}$.

Izbrane SLR postaje po svetu

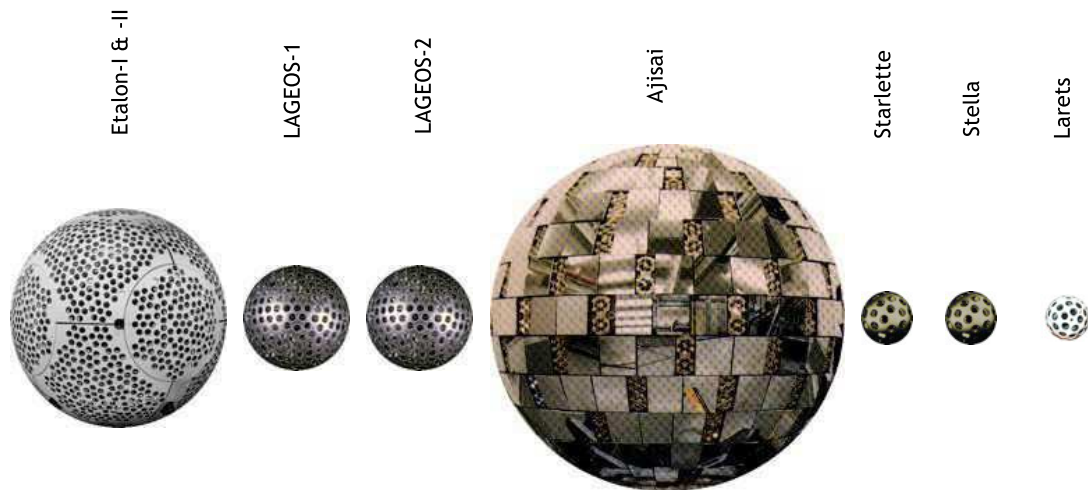

Trenutna razporeditev satelitov, ki omogočajo meritve SLR

Primeri SLR satelitov (geodetski)

	Etalon-I & -II	LAGEOS-1	LAGEOS-2	Ajisai	Starlette	Stella	Larets
Inklinacija	64,8°	109,8°	52,6°	50°	50°	98,6°	98,2°
višina perigeja (km)	10 120	5 860	5 620	1 490	810	800	691
premer(cm)	129.4	60	60	215	24	24	20
masa (kg)	1415	407	405,4	685	47,3	47,3	23,3

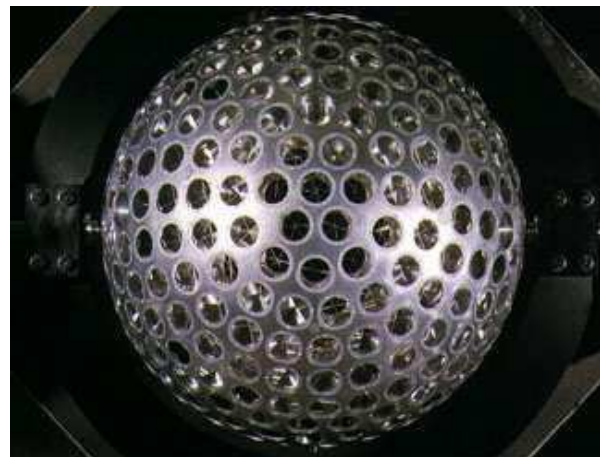
M. Kuhar - Referenčni sistemi v geodeziji

17

SLR sateliti

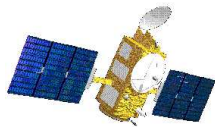
LARETS

LAGEOS 2

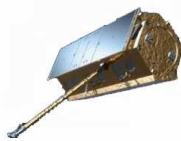
Izbor satelitov, ki dodatno imajo zrcala

Jason-2

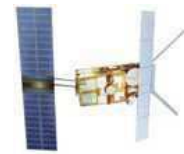
Inclina'on	66°
Perigee ht. (km)	1,336
Mass (kg)	300

Terra-SAR-X/ TanDEM-X

Inclina'on	97,4°
Perigee ht. (km)	514
Mass (kg)	1 230

ERS-2

Inclina'on	98,5°
Perigee ht. (km)	785
Mass (kg)	2,516

GOCE

Inclination	96,7°
Perigee ht. (km)	295
Mass (kg)	1050

GRACE

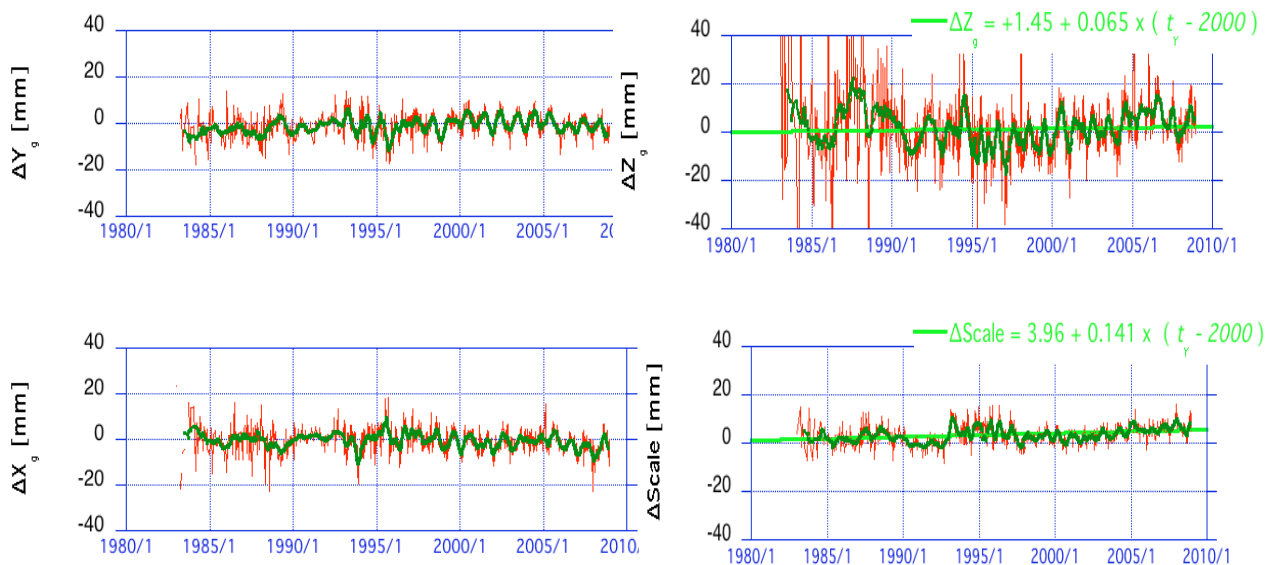
Inclination	89°
Perigee ht. (km)	450
Mass (kg)	432/sat.

Envisat

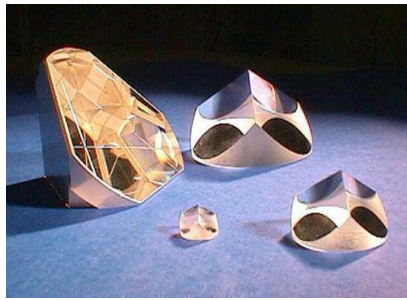

Inclination	98,5°
Perigee ht. (km)	796
Mass (kg)	8 211

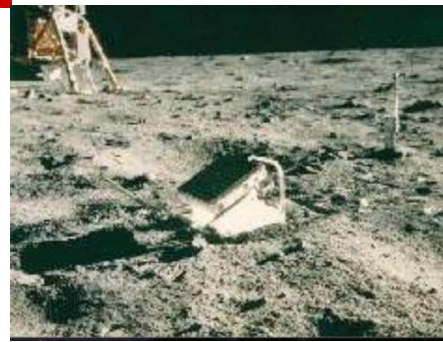
Določitev izhodišča in merila sestava ITRF2008 s tehniko SLR

Reflektorji na Luni

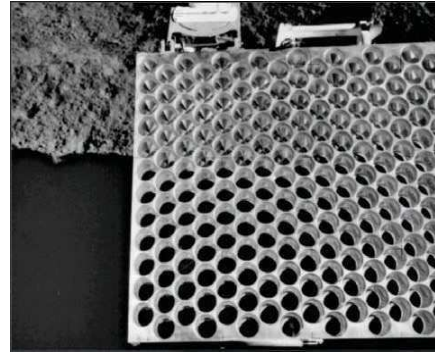
zrcala

Apolo 11A regfektorji

Apolo 14 reflektorji

Apolo 11A reflektorji

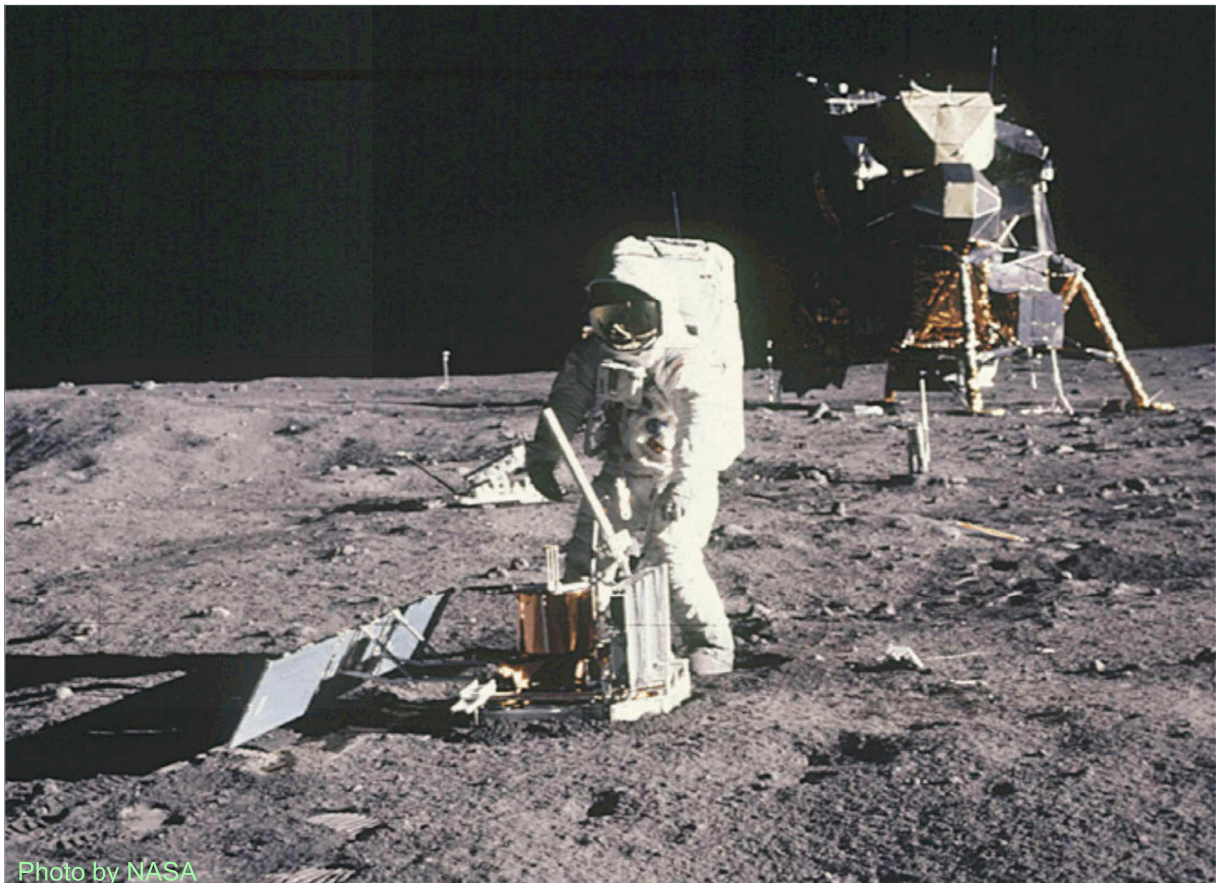
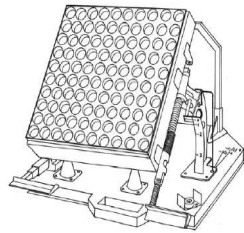
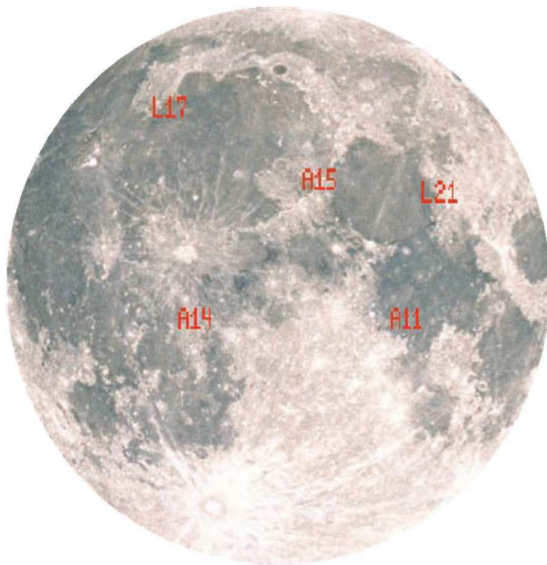

Photo by NASA

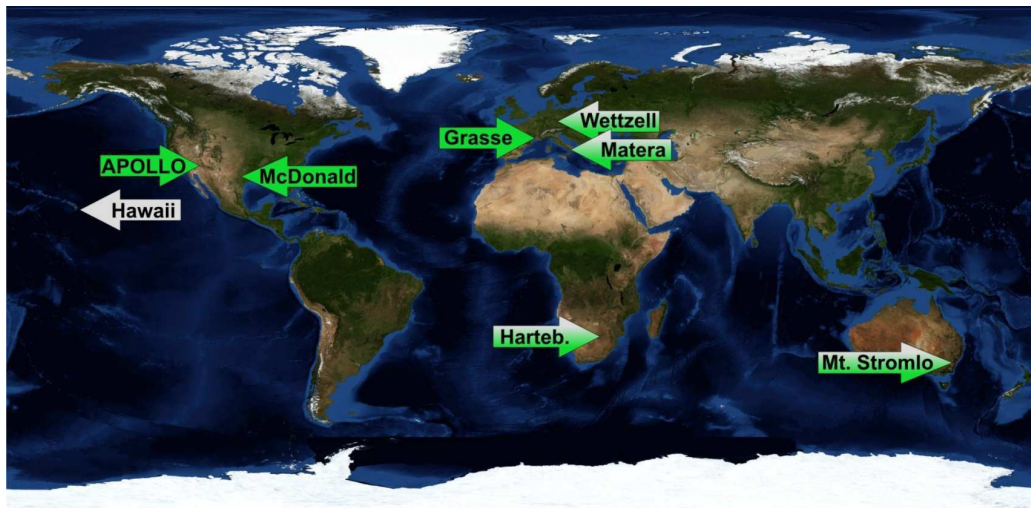
LLR

- Tri misije Apolo so pustili zrcala na Luni:
- Apolo 11: 100 zrcalnih elementov,
- Apolo 14: 100 zrcalnih elementov.
- Apolo 15: 15 zrcalnih elementov.
- Sovjeti pustili dva istema zrcal na premičnih postajah "Lunohod".

- Luna 17: Lunohod
- Luna 21: Lunohod 2

- Izguba signala je ogromna:
  1. od vseh oddanih fotonov približno 10^{-8} fotonov doseže reflektorje;
  2. od vseh vrnjenih fotonov približno 10^{-8} fotonov doseže teleskop na Zemlji;
  3. izguba fotonov večja od 10^{17} .

LLR (2)

- Prej natančnost 10-15 cm, zdaj 3-5 cm in tudi do 1 cm.
- Samo nekaj observatorijev po svetu lahko meri razdalje do Lune:

LLR (3)

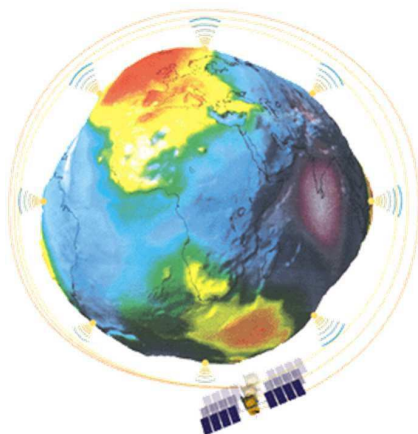

- Uporaba LLR meritev:
  - Precizno določanje dimenzij, rotacije in orbite Lune, ugotovljeno premikanje Lune proč od Zemlje 3,8 cm na leto.
  - Variacije v dolžini dneva na Zemlji.
  - Premiki tektonskih plošč na Zemlji.
  - Preizkus Einsteinove teorije relativnosti.

DORIS

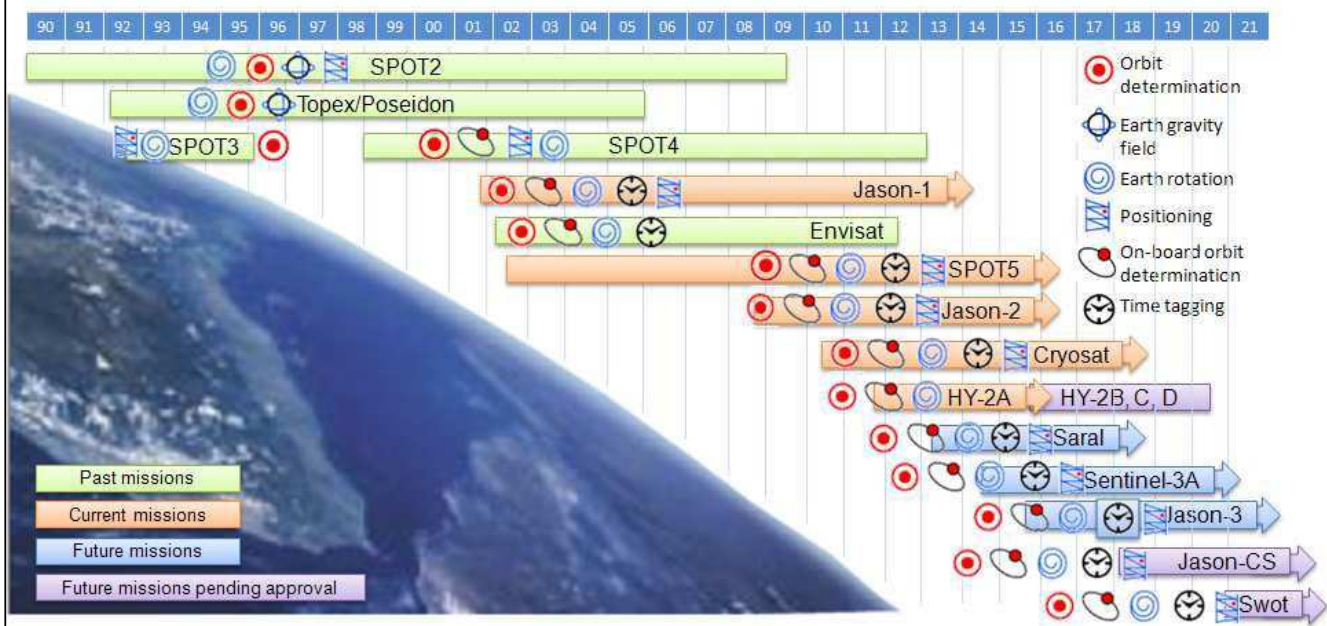

- Doppler Orbitography by Radiopositioning Integrated on Satellite – DORIS.
- Dvofrekvenčni sistem (2,03 in 0,40 GHz), ki ga je razvila Francoska vesoljska agencija. Namenjen predvsem natančnemu določanju tirnic satelitov, ki so opremljeni s napravami DORIS.

Sateliti, opremljeni z DORIS sprejemniki

IGS

- IGS - International GNSS Service, mednarodna zveza več kot 200 ustanov, ki upravljajo s permanentnimi GNSS-postajami.
- IGS zbira in arhivira ter razpečuje podatke visoko natančne obdelave GPS- in GLONASS-opazovanj za nadaljnjo znanstveno in inženirsko uporabo.
- Podatki:
  - Precizne efemeride,
  - koordinate permanentnih GNSS-postaj z hitrostmi,
  - podatke o orientaciji Zemlje (EOP "Earth Orientation Parameters"),
  - atmosferske parametre, pridobljene na osnovi obdelave GNSS-opazovanj.